

KURT HELD

De bende van rode Zora

vertaald door Nel Bakker
met tekeningen van Annet Schaap

Uitgeverij Ploegsma Amsterdam

Zora is een Kroatische meisjesnaam die in Slavische landen veel voorkomt.
De naam betekent 'morgenschemering'.

ISBN 978 90 216 1899 9 / NUR 283

Vijfde druk, 2019

Derde, geheel herziene druk 2006

Oorspronkelijke titel: 'Die rote Zora und ihre Bande'

Verschenen bij: Verlag Sauerländer

Vertaling: Nel Bakker

Bewerking: Greet van den Eshof

© Omslag en illustraties: Annet Schaap 2006

Vormgeving omslag: Steef Liefthing

Vormgeving binnenwerk: Studio Cursief, Irma Hornman

© Nederlandse uitgave: Uitgeverij Ploegsma, Amsterdam 1978, 2006

Alle rechten voorbehouden.

Uitgeverij Ploegsma drukt haar boeken op papier met het fsc-keurmerk.
Zo helpen we waardevolle oerbossen te behouden.

Inhoud

De jongen op de rots aan zee	5
De oude Kata en haar hut	28
Branko heeft honger	43
Rode Zora en haar bende	61
De burcht der Uskoken	81
De kippendieven	98
De oude Gorian	116
De nacht op het water	131
De gymnasiasten	148
De boswachterij en de visvijvers	166
Gevangen en weer bevrijd	185
De tocht naar Stjepan	210
Het gevecht met de lynx	231
In de hut van de heks	247
In de meelkamer	266
De tonijnen	282
Spoken in de Nehajgrad-burcht	299
De sprong van de rots	319
Ruzie op de vismarkt	335
De Uskoken worden rijk	358
Het gevecht met de inktvis	379
De burgemeester vindt een hond	402
Bijna weer gevangen	423
De gemeenteraad vergadert	446
De Uskoken zijn dood. Leve de Uskoken!	467
Wie is wie?	477

De jongen op de rots aan zee

Steeds opnieuw riep een schorre vrouwenstem door de smalle steeg: 'Branko! Branko!' De steeg lag in Senj, een Kroatisch stadje, en voerde van de markt naar de lageregelegen haven.

Het was de oude Stojana die zo hard riep, een lange broodmagere vrouw met een verweerd maar vriendelijk gezicht vol rimpels. Haar smalle gezicht werd door witte haren omlijst als een woeste krans. 'Branko! Branko!'

Branko was een jongen van twaalf jaar. Hij was met een paar vriendjes aan het knikkeren op de binnenplaats van een vervallen herenhuis. Hij hoorde het roepen wel, maar hij was er inmiddels zo aan gewend dat hij rustig verder speelde.

'Branko! Branko!' De stem kwam dichterbij en opeens stond de oude Stojana voor hem.

'Branko,' zei ze weer en daarna zachter, bijna bedroefd: 'het is zover.'

Dat had Stojana de laatste dagen ook al zo vaak gezegd. Toch stond Branko op en liep achter de oude vrouw aan, die zich meteen had omgedraaid zodra ze hem gezien had.

Branko was een knappe jongen. Hij had zwart krullend haar en het ovale, open gezicht van zijn vader. Vooral de smalle rechte neus viel op. Zijn ogen waren ook zwart, maar ze hadden een lichte glans

waardoor zijn gezicht iets vrolijks kreeg. De jongen was groot voor zijn leeftijd, maar hij was eerder slank en lenig dan fors. Alles aan hem was bruin: zijn handen, zijn voeten, zijn hals, zijn gezicht en zelfs zijn rug die je hier en daar door de gaten in zijn kiel kon zien. Branko was ongetwijfeld een van de armste kinderen van de stad, want behalve zijn kapotte en opgelapte kiel, die ooit blauw was geweest, had hij alleen nog een versleten broek van dezelfde kleur aan.

Branko's vader was violist. Hij heette Milan en stond bekend als een van de beste violisten van de kuststreek. Alle inwoners uit Senj mochten hem graag, omdat hij zo prachtig viool kon spelen. Maar meestal was hij op reis; dan speelde hij in de grote badplaatsen en de kleine havensteden langs de kust. Daar verdiende hij behoorlijk veel mee, maar hij stuurde nooit geld naar Senj. Hij liet evenmin ooit iets van zich horen en niemand wist wanneer hij terugkwam.

De oude Stojana schoot vooruit op haar lange magere benen en Branko moest moeite doen om haar bij te houden. Ze ging over de binnenplaats naar de smalle, nauwelijks twee meter brede steeg terug, sloeg een van de nog donkerder zijstegen in – die om de paar huizen naar rechts en links liepen – en bleef voor een lage half openstaande deur staan.

Hier wachtte ze tot de jongen haar had ingehaald. Toen duwde ze hem zachtjes voor zich uit naar binnen. Van buiten af stond je direct in de kamer, die door een gat in de muur spaarzaam werd verlicht. In het halfdonker kon je twee bedden, een tafel, een stoel, een oude kist met daarop een spiritusstel, en een kapstok onderscheiden.

Op het rechter bed, vlak naast de deur, lag een vrouw. Ze had een bleek smal gezicht en grote ogen die naar boven keken. 'Het is zover,' zei de oude Stojana voor de tweede keer en ze zuchtte. Ze was na Branko de kamer binnengegaan.

Branko wilde het nog steeds niet geloven. Stojana had dit al zo vaak gezegd als zijn moeder een van haar vreselijke hoestbuien kreeg en totaal uitgeput op haar bed bleef liggen. En altijd als hij buiten

adem aan kwam hollen, sloeg de zieke haar ogen op, zei: 'Branko' en lachte naar hem.

De jongen keek haar aan. Ze zou het deze keer ook wel weer zeggen.

Maar zijn moeder bleef wonderlijk stil. Haar ogen keken naar de zolder en ze bewoog zich zelfs niet toen er een bromvlieg op haar ingevallen gezicht ging zitten.

'Mama,' zei hij zachtjes en hij joeg de vlieg weg, maar de vrouw verroerde zich nog steeds niet.

Branko sperde zijn ogen open en greep een van de doorschijnend witte handen die op de bonte deken lagen. De hand was niet warm en zacht, zoals gewoonlijk, maar koud en stijf.

'Dit keer is het echt zover.' De oude vrouw stond aan de andere kant van het bed en sloot de ogen van de dode. Branko voelde dat zijn knieën begonnen te knikken en zijn schouders voorover zakten. Op hetzelfde ogenblik lag hij naast het lage bed en huilde.

'Arme, arme jongen!' mompelde de oude vrouw. 'Nu heb je alleen je vader nog.'

Branko tilde zijn hoofd weer op. De ogen van zijn moeder waren nu dicht. Stojana had de magere handen van zijn moeder over haar borst gevouwen en een bonte doek over het donkere haar gelegd. Zijn moeders gezicht leek nog bleker, maar ze zag er vredig uit; zo vredig en rustig alsof ze al lang niet meer op deze wereld was. Branko snikte hardop.

Stojana was intussen aan de andere kant van het bed geknield. Ze bad, sloeg een kruis en pakte toen Branko's hand stevig vast. 'Nu niet meer huilen,' zei ze. 'Je moeder is tot het laatst toe flink geweest, jij moet ook flink zijn.'

Branko stond gehoorzaam op en streek met zijn handen over zijn gezicht. Stojana had gelijk, zijn moeder wás flink geweest en hij zou het ook zijn. Hij keek op naar de oude vrouw. 'Wat doen we nu?'

'Eerst gaan we naar Jossip, de koster van de Sint-Franciscuskerk,' antwoordde Stojana. 'Hij moet de klok luiden, zodat de anderen ook

weten dat je moeder gestorven is. En dan moeten we met hem over de begrafenis spreken.'

De hoge oude kerk was vlakbij, een paar honderd meter verder. Ze gingen door de brede hoofdingang naar binnen. De koster was juist achter het altaar bezig. Ze liepen naar hem toe.

'Jossip,' zei de oude Stojana, 'Branko's moeder is dood.'

Jossip, die nog ouder was dan zij, keek Branko met zijn vriendelijke ogen aan en streek over zijn witte baard. 'De mooie Anka,' zei hij met zijn krakende stem. 'Och, dat God ook altijd de jonge mensen haalt. Ons moest Hij halen, Stojana, ons.' Hij kreunde even en slofte toen voor hen uit naar de sacristie. 'Kom, we zullen het zijne eerwaarde vertellen.'

De heer Paulus Lasinovic stond voor een lessenaar en las. Toen hij voetstappen hoorde, draaide hij zijn ronde gezicht met de hangwangen en de zachtaardige kleine ogen om en keek naar hen. Ondanks zijn jeugdige uiterlijk was pastoor Paulus Lasinovic stokoud. In de hele stad was waarschijnlijk niet één mens te vinden die hij niet gedoopt, gevormd of getrouwd had en van wiens verdriet, geluk, leed en vreugde hij niet op de hoogte was. Branko had plotseling een slecht geweten toen de ogen van de pastoor op hem rustten. Hoe lang was het geleden dat hij in de kerk was geweest? Een jaar, misschien wel twee of nog langer.

Maar de pastoor pakte hem alleen bij zijn kin. 'Arme jongen, je hebt je moeder verloren. Nu, huil maar niet. Ik heb de mijne ook verloren toen ik pas elf was. God zal je behoeden zoals Hij mij behoed heeft.' Daarna nam hij Jossip apart en ze liepen samen op en neer door het smalle vertrek dat verlicht werd door ramen in allerlei heldere kleuren.

Na een tijdje liet Jossip de bezoekers weer uit. 'We zullen haar overmorgen begraven, moeder Stojana. Om twee uur. Schikt dat?'

'Mij schikt het wel en de jongen ook,' antwoordde de oude vrouw. 'Verder is er niemand.'

‘Waar is Milan?’

‘Ik weet het niet. Onderweg.’

‘Overmorgen dus. Ik zal nu de klok luiden. Hebt u al voor een kist gezorgd?’

De vrouw schudde haar hoofd, zodat de witte haren naar alle kanten uitwaaierden. ‘Ik zou niet weten wie het betalen moest. Er is geen dinar in huis. Weet u misschien iemand die voor niets een kist maakt?’

De oude Jossip nam een snuifje en knipperde met zijn roodomrande oogjes. ‘Ik? Nee. Er zal in Senj wel niemand te vinden zijn die voor niets een kist maakt voor een arm mens.’

Stojana nam Branko weer bij de hand. ‘Dan zullen we haar in een beddenlaken naar het kerkhof moeten brengen.’

Toen ze op straat stonden, hoorden ze de klokken al. ‘Bim-bam, bim-bam.’ Jossip trok zo hard mogelijk aan het dikke touw.

De mensen leken al te weten dat de mooie Anka gestorven was. Voor de deur stonden een paar oude vrouwen. De dikke Pletnic liep, breed en gezwollen, opgewonden heen en weer. De lange Elena, een vriendin van Anka die met haar in de kleine kamer woonde, was er en nog een stuk of tien andere collega’s van de tabaksfabriek waar Anka gewerkt had.

Branko liep meteen naar de lange Elena.

Elena boog haar brede paardengezicht naar hem toe, nam zijn hoofd tussen haar ruwe handen, streelde zijn haar en zei ook: ‘Arme jongen,’ maar direct daarna vroeg ze aan de oude Stojana: ‘Zijn jullie al bij de pastoor geweest?’

Stojana knikte. ‘Wij komen net uit de kerk. Horen jullie het niet? Jossip luidt de klok al.’

‘En wanneer is de begrafenis?’

‘Overmorgen om twee uur.’

De andere tabaksarbeidsters kwamen ook om de oude Stojana heen staan. ‘Dat komt goed uit. Dan kunnen we allemaal meegaan.’

De vrouw keek de bont geklede meisjes een voor een aan. Toen

zei ze: 'Maar wij kunnen haar zó niet naar het kerkhof brengen.'

'Hoe bedoel je dat, moedertje?'

'Er is geen geld voor een kist.'

Elena streek over haar brede kin. 'Weet je het zeker?'

'Geen dinar.'

'Wat doen we nu?'

De oude vrouw keek om zich heen. 'We zullen het Pletnic eens vragen.'

De dikke Pletnic had belangstellend naar het gesprek geluisterd. Nu trok hij verschrikt zijn handen uit de zakken van zijn wijde jas. 'Mij vragen?' riep hij. 'Kan ik het soms helpen dat ze gestorven is? Ze is me bovendien nog twee maanden huur schuldig!'

De oude Stojana keek de wanstaltige man, wiens kleren als een zak om zijn lijf hingen, een tijdje zwijgend aan. 'Jij hebt toch altijd gezegd: voor Anka doe ik alles.'

'Ja ja,' gaf Pletnic toe en hij wreef verlegen over zijn gezicht. 'Zolang het me geen geld kostte.'

'Zo, dus daar houdt bij jou de vriendschap op,' snauwde de lange Elena tegen Pletnic. 'Nu, we zullen het geld zonder jou ook wel bij elkaar krijgen.'

'Hier heb je vijf dinar,' zei een ander meisje. 'Laat die vrek toch op zijn portemonnee blijven zitten.'

'Wie zegt dat ik helemaal niets geven wil? Ik wil best iets doen.' En Pletnic pakte zijn portemonnee.

Toen iedereen geld gegeven had en het werd opgeteld, hadden ze zevenennegentig dinar.

'Zou dat genoeg zijn voor een kist?' vroeg Elena aarzelend.

'Ga naar Pacic,' zei de oude Stojana.

'Waarom juist naar die armoedzaaier?' wilde Pletnic weten.

'Omdat die net zo arm is als Anka was. En van arme mensen kun je meer medeleven verwachten dan van rijke.'

Branko was intussen weer naar binnen gegaan. De kleine kamer was vol mensen. Een paar oudere vrouwen, die Branko niet eens

kende, zaten aan het tafeltje en baden hardop. Op het spiritusstel stond water te dampen. Moeder Stojana schonk koffie in en verdeelde de kopjes. Na een half uur kwam dokter Skalec, een gezette man met een breed gezicht, slappe wangen en uitpuilende kikkerogen. Hij droeg zoals altijd het witte vest, waaraan iedereen hem kon herkennen, en kauwde kandijnsuiker.

‘Wat hoor ik?’ vroeg hij. ‘Is Anka dood?’

De oude Stojana knikte en de biddende vrouwen prevelden zachter.

De dokter ging naar het bed, pakte Anka’s hand en bekeek haar gezicht. ‘Ja ja,’ mompelde hij. ‘Tabaksstof en een kapotte long, dat houdt geen mens lang uit.’

Op dat ogenblik strompelde ook de magere Pacic op zijn zware klompen de kamer binnen. ‘Ik moest hier de maat nemen,’ stotterde hij en hij haalde een duimstok uit zijn zak.

‘Er valt niet veel meer te meten,’ zei de dokter. ‘Ik denk dat ze nog tachtig pond weegt.’

Even later kwamen er weer andere meisjes uit de fabriek. Ze vulden het kamertje als een zwerm vogels.

Branko kende de meesten. Ze brachten bloemen mee. Armzalige boeketjes, maar het waren allemaal bloemen waar Anka van gehouden had. Rozen, lelies, jasmijn, zinnia’s en papavers.

De jongen zat in de verste hoek van de kamer en zag alles als door een mist. Hij kon nog steeds niet geloven dat zijn moeder nu echt dood was. Maar daar lag ze, amper twee meter van hem vandaan, en haar smalle gezicht ging bijna schuil onder de bloemen.

’s Avonds gingen de meisjes weg, alleen de oude vrouwen bleven zitten. Ook Elena sloeg haar sjaal om en ging weg. ‘Ik kan hier nu toch niet slapen,’ zei ze en ze wikkelde zich steviger in haar omslagdoek. Na een tijdje kwam ze nog even terug. ‘Heeft iemand Branko gezien?’ vroeg ze.

De vrouwen draaiden zich om. Daar zat hij.

‘Kom!’ riep Elena. ‘Jij moet toch ook ergens slapen.’

Ze gingen samen naar het café van Pletnic.

Pletnic stond breed en massief achter zijn buffet. Behalve zichzelf waren er alleen nog de oude Jossip en een jonge visser. Branko kende de stoere jongeman. Er stonden vrolijke figuren op zijn borst getatoeerd. Hij heette Rista en was de verloofde van de lange Elena.

Elena duwde Branko voor zich uit naar het buffet. ‘De jongen kan vannacht niet thuis blijven slapen. Geef hem een van jouw kamertjes.’

Pletnic krabde zich eerst eens en zette een zuur gezicht op. ‘Ik moet altijd voor alles zorgen,’ mopperde hij.

Rista lachte. ‘Kom nou, Pletnic, er is vast wel een kamer vrij. En die vlooiën van jou zijn blij als ze weer eens iets te eten krijgen.’

‘Ik... Vlooiën!’ Pletnic werd kwaad, maar toen pakte hij Branko bij de schouder. ‘Nou vooruit, blijf maar hier.’ Ze gingen naar de zolder, waar Pletnic anders zijn kelners liet slapen. De dikke man opende een deur en duwde Branko naar binnen. Hij wees op de matras die in een hoek lag. ‘Daar kun je gaan liggen.’

Branko liet zich op de matras vallen en sliep meteen in.

De volgende ochtend werd hij pas vrij laat wakker doordat iemand hem heen en weer schudde.

Het was de vrouw van Pletnic. ‘Kom mee, als je je moeder nog een keer wilt zien,’ zei ze. ‘Ze leggen haar straks in de kist.’

Branko wist even niet wat hij moest zeggen. ‘Wie?’ vroeg hij.

‘Domme jongen,’ zei de vrouw met een krakende stem. ‘Je moeder.’

Branko kreunde. Och ja, dat was hij in zijn slaap alweer vergeten. Zijn moeder was dood en moest begraven worden.

Zijn moeder lag al tussen de zwarte planken. Ze was niet meer zo bleek als de vorige dag. Haar wangen hadden wat kleur en daarvoor zag ze er beter uit, bijna alsof ze nog leefde. Pacic had zijn knecht meegebracht, die al even mager was als de timmerman zelf. Ze wilden juist het deksel op de kist leggen.

‘Mama leeft weer!’ riep Branko plotseling en hij duwde de mannen opzij.

De oude Stojana pakte hem stevig beet, schudde het hoofd en zei: ‘Nee kind, de meisjes hebben haar wangen rood gemaakt. Ze wilden dat ze even mooi in de hemel zou komen als ze er op aarde uitzag.’

Toen ging het deksel dicht. Pacic en zijn knecht sloegen de spijkers erin en droegen de kist naar de kerk.

Stojana ruimde intussen de kamer op, spoelde de kopjes om, veegde de vloer en maakte het bed weer in orde. Branko hielp haar.

’s Middags kwam Elena met allerlei boodschappen thuis en kookte soep. Ook ’s avonds zorgde ze voor het eten en bracht Branko naar bed. Die nacht mocht hij weer in de kamer slapen.

‘Ben je bang?’ vroeg ze, toen ze hem toedekte.

Branko schudde zijn hoofd. Hij was niet bang.

De volgende ochtend zorgde de oude Stojana voor hem. Ze waste zijn gezicht, armen en benen. ‘Kom,’ zei ze toen de klok twaalf uur sloeg. ‘Je moet mee.’

Elena en haar vriendinnen stonden al voor het huis te wachten. Elena keek Branko aan. Ze wees op zijn versleten kiel en verstelde broek. ‘Zo kunnen we je niet meenemen.’

Stojana stak haar handen in de lucht. ‘Ik heb overal gezocht. Hij heeft niets anders.’

Omdat ze niet wisten wat er nu gebeuren moest, gingen ze weer naar de dikke Pletnic.

Elena duwde Branko voor zich uit. ‘Zo kan de jongen niet mee naar de kerk.’

Pletnic nam een snuifje tabak, draaide Branko twee keer om, spitsde zijn lippen en bromde: ‘Nee, dat kan zeker niet.’ En na een pauze, waarin hij meermalen nieste, zei hij: ‘Nou, dan moet hij maar thuisblijven.’

‘Pletnic, je bent een ellendeling,’ zei Elena en ze liet haar paarden-

gebit zien. 'Jij komt vast nog eens in de hel.'

'Ja,' riepen de anderen, 'en in het vagevuur.'

Pletnic lachte zuurzoet. 'Daar ben ik al in, hoor. En de duivels zitten boven op me en knijpen me. Maar wat willen jullie eigenlijk?'

'De jongen moet op zijn minst een behoorlijke broek hebben.'

Pletnic bekeek Branko. 'Een hemd zou nodiger zijn.'

Pletnic' vrouw, die naast haar dikke man nog magerder leek dan anders en een gezicht had als een uitgedroogde peer, vond: 'Een en jas.'

'Hebt u niets?' vroeg Elena nu op de man af.

Pletnic nam weer een snuifje. 'We kunnen eens zien.'

Het overhemd dat Branko aankreeg, was bij wijze van betaling achtergelaten door een gast. Jas en broek waren van Pletnic zelf. Het was zijn communicepak. Hij had het al die tijd trouw bewaard. 'Denk erom dat je de spullen direct na de begrafenis terugbrengt,' zei hij nog, terwijl hij waarschuwend zijn dikke wijsvinger in de lucht stak.

Ze moesten zich haasten. Toen ze bij de kerk kwamen, zwenkte de stoet het hoge portaal al uit. Elena duwde Branko en Stojana tussen de kist en de pastoor; zelf ging ze achteraan lopen bij de fabrieksmeisjes.

De oude Stojana wilde Branko bij de hand nemen, maar hij trok die weer terug. Nee, hij was groot genoeg, hij had geen hand nodig. Hij kon wel alleen achter de kist van zijn moeder lopen.

'Bim-bam, bim-bam,' zongen de klokken over de witte huizen en daken van het stadje.

'Bim-bam, bim-bam.' De ene klok was een toon lager dan de andere. Het klonk alsof hij uit de diepte kwam, terwijl de andere erachteraan joeg alsof hij hem in moest halen.

De straten waren leeg. De zon lag als vloeibaar vuur over de stad en had alle mensen naar binnen gedreven. Op de markt stonden alleen een paar muilezels en over het plein dwaalde een eenzame hond.

‘Bim-bam, bim-bam.’ Het klokgelui lokte toch een paar mensen naar buiten.

De dikke Curcin kwam uit zijn bakkerij. Hij had zijn witte mouwen opgestroopt, droeg een slordige grijze broek en had een wit mutsje op zijn vriendelijke ronde hoofd. Met de hand boven zijn ogen keek hij omhoog naar de toren van de Sint-Franciscuskerk, waarin de klokken klein als speelgoed heen en weer buitelden.

Ook de kleine Brozovic stak zijn spitse muizengezicht uit zijn kruidenierswinkel en staarde naar boven. Hij hield zijn duimen in de armsgaten van zijn vest.

‘Wie is er gestorven?’ Curcin duwde het witte mutsje wat naar achteren.

Brozovic trok zijn wenkbrauwen op. Tegelijkertijd stak hij zijn gezicht weer vooruit, waardoor het zo spits leek als de kop van een snoek. Er kwamen voetstappen naderbij. Curcin had ze ook gehoord.

Een paar seconden later kwam agent Begovic tevoorschijn uit een van de nauwe straten die als een wirwar van kanalen de stad Senj doorsneden.

Curcin en Brozovic zagen eerst zijn enorme benen, die hij altijd moeizaam voor zich uitschoof alsof ze te zwaar voor hem waren. Toen verscheen de brede riem waaraan zijn revolver hing, en daartussen slingerden zijn handen heen en weer. In de rechterhand hield hij een dikke gummistok die zo hard en zwart was als een doorgerookte worst. Daarna kwam zijn vettige jas, waarop iedereen kon zien wat Begovic gegeten had. De jas stond van boven open, zodat je zijn bruine behaarde borst, als een miniatuuroerwoud, kon zien.

Pas als je dat allemaal gezien had, kwam Begovic’ gezicht. Het was zo rond en rood als een tomaat. De neus was platgedrukt alsof iemand er een klap op gegeven had. Daaronder hing naar beide kanten een ruige zwarte snor.

Verder was er aan het brede gezicht weinig te zien. De ogen gin-

gen helemaal schuil achter borstelige wenkbrauwen en rondom zijn oren groeiden borstels omhoog als bij een oehoe. Bovendien veegde Begovic juist met zijn worstvingers de zweetdruppels weg die in straaltjes onder zijn stijve uniformpet vandaan over zijn voorhoofd liepen.

Curcin deed een stap naar voren. ‘Wie is er dood, Begovic?’

Begovic bleef staan en nam de man op die hem durfde aan te spreken. Het was de bakker. Nou ja, die kon je wel antwoord geven. Hij liet zijn gummistok bengelen. ‘De mooie Anka. De vrouw van Babitsj. Ze werkte bij de tabaksfabriek.’

‘De vrouw van Milan Babitsj?’

Begovic knikte. ‘Jawel. Ze komen zo hier langs.’

Je kon de stoet al horen. Zacht klonk het gezang van een paar hoge stemmen en daartussendoor een diepe stem, zeker die van de pastoor. Het gezang werd nog steeds overstemd door het gebeier van de beide klokken. De kleinere had de grotere bijna ingehaald. De slagen volgden steeds sneller op elkaar.

‘Een fabrieksarbeidster.’

Brozovic had het antwoord ook gehoord en ging zijn winkel weer binnen. Voor een tabakswerkster wilde hij niet langer in de felle zon staan.

Nu kwam de stoet dezelfde hoek om waar Begovic even tevoren verschenen was. Het was vast de armoedigste begrafenis die er ooit in Senj was geweest.

Voorop liep een jongen die over zijn zwarte broek een lange witte kiel droeg. Hij hield het dodenvandel vast waarop Sint George de draak doodde. Achter hem kwamen de vier mannen die de kist droegen.

De bakker kende ze allemaal, want in Senj kende iedereen elkaar. De eerste was de oude Gorian, een visser die even buiten de stad in een huisje aan de baai woonde. Zijn gezicht werd door een krans van grijze haren omlijst. Zijn blik was streng maar niet onvriendelijk. Naast hem liep de jonge Rista in zijn visserspak, een blauwe broek

en jas met hoge kaplaarzen. De derde en vierde waren de magere timmerman Pacic en zijn knecht. Ze leken op elkaar als broers. De broek van Pacic was zo kort dat je zijn blote benen kon zien, die ook nu in grove klompen staken. De knecht leek nog magerder dan zijn baas. Hij trok met zijn rechterbeen; het was iets langer dan het linker.

Deze vier mannen droegen de kist op hun schouders. De kist zag eruit als een zwarte balk en er lag niet eens een kleed of een krans op de zwarte planken.

Vlak achter de kist liep pastoor Lasinovic. Het zware geborduurdewaad dat hij droeg stond als een gouden klok uit onder zijn ronde gezicht. Hij liep langzaam, met afgemeten passen, en zong de litanie zo melodieus en duidelijk dat iedereen het kon verstaan.

Na hem kwamen Branko, de oude Stojana en de oude Jossip. De twee bejaarde mensen hadden de jongen tussen zich in genomen. Stojana was gekleed in een lange plooirok en een donkere blouse. Haar enige sieraad was het lange witte haar dat tot op haar schouders hing. Jossip had zijn kostersjas aan. Hij liep heel langzaam en zijn lange baard trilde, zoveel inspanning kostte hem het lopen in de hete zon.

Curcin kende Branko ook. Dat was immers een van die jongens die altijd over straat zwierven en voor wie je moest oppassen dat ze je broodjes niet gaptten. De jongen had anders altijd een versleten kiel en broek aan, maar vandaag zag hij er zo eigenaardig uit dat Curcin er bijna om moest lachen.

Branko's smalle jongensgezicht verdween bijna in de veel te ruime gele kraag van het overhemd dat hij droeg. Daaronder hing de zwarte jas van Pletnic, waarvan de onderkant zijn knieën raakte, terwijl de mouwen zelfs zijn vingertoppen bedekten. De broek van Pletnic, die ook veel te lang en te wijd was, was met twee veiligheidsspelden onder zijn armen vastgemaakt. De twee gymnasiasten die achter Brozovic stonden, moesten ook lachen toen ze Branko zagen. Maar die hoorde het niet eens. Hij keek strak voor zich uit, zonder hen

kwaad aan te kijken of met zijn vuisten te dreigen, zoals hij onder andere omstandigheden zeker zou hebben gedaan.

Begovic had zich een paar meter verder opgesteld, daar waar het straatje op de vismarkt uitkwam. Hij stond erbij alsof hij honderden mensen achter zich moest terugdringen en in bedwang houden. Voor deze gelegenheid had hij zijn begrafenisgezicht opgezet: de ogen wijd open en strak voor zich uitkijkend; de snor gladgestreken met fiere punten naar links en rechts; de pet naar achteren geschoven en de arm met de gummistok stijf naar beneden.

Branko en Begovic wisselden geen blik, hoewel ze elkaar anders altijd zagen. Branko was meestal een beetje sluw en ondeugend plagend, terwijl Begovic met een nors gezicht met zijn gummistok zwaaide. Branko hoorde en zag de meisjes niet eens die in rijen achter hem liepen. Het waren allemaal fabrieksarbeidsters en vriendinnen van zijn moeder. Ze hadden hun lichte gebloemde zomerjurken nog aan en daar ten teken van rouw alleen zwarte sluiers overheen geslagen, die tot aan de grond reikten. Het waren knappe meisjes met bruine of rode en vaak ronde gezichten. Veel meisjes huilden, sommige praatten zachtjes met elkaar. Nee, Branko hoorde en zag niets. Zijn gezicht stond strak en zijn ogen, groot en wijd open, staarden naar de zwarte kist of naar de ruggen van de mannen die hem droegen. Hij kon er nog steeds niet over uit hoe het toch mogelijk was dat hij nu achter een kist liep waarin zijn moeder moest liggen.

De stoet stak het grote havenplein over. Rechts stond de stal van Radic, de visboer die hier 's morgens en 's avonds vis verkocht. Maar nu, in het middaguur, was er niemand. Branko voelde zijn knieën knikken, net als toen hij eergisteren bij het bed van zijn moeder stond. Het liefst had hij zich op de straatstenen geworpen en was daar blijven liggen. Ook nu liepen de tranen hem over de wangen.

De oude Stojana liep kaarsrecht naast hem. Ze greep zijn hand weer, pakte deze boven de pols vast en drukte hem stevig. Dat had ze eergisteren ook gedaan. Had hij toen niet beloofd dat hij net zo

flink zou zijn als zijn moeder? Branko bedwong zijn tranen en op hetzelfde ogenblik werden zijn knieën weer gewoon.

De stoet trok nu niet meer langs het water, maar sloeg de weg naar het kerkhof in, de heuvel op. Branko hoorde dat de oude Gorian kreunde onder zijn last. Ook Pacic hijgde en wiste zich het zweet van het voorhoofd.

Voor het kerkhof lag een pleintje. Het was hierboven zo heet als in een oven. De lucht was dik en stoffig. Je had het gevoel dat je hem bijna grijpen kon en dat hij op je rug en schouders drukte.

Pastoor Lasinovic stopte even met zingen, ook de meisjes zwegen en veegden langs hun opgemaakte gezichtjes, alleen de oude Stojana liet geen vermoeidheid blijken. De poort stond open en ze liepen het kerkhof op.

‘Daarachter,’ zei een man met een schop in zijn hand. ‘We hebben haar bij de muur gelegd.’

De hitte was op het kerkhof nog verzengender en de mannen haastten zich. Ze zetten de kist op een smalle stenen verhoging. De pastoor zegende hem. Toen werd de kist weer opgetild en de dragers brachten hem naar de plek waar de man met de schop een graf had gegraven.

Het was de verste hoek van het kleine kerkhof. Er groeide overal tijd; een paar hagedissen schuifelden weg; twee mooie vlinders speelden met elkaar. Maar ook dat zag Branko nauwelijks. De oude Gorian en Pacic, Rista en de timmermansknecht lieten de kist voorzichtig zakken. De man met de schop sloeg er twee lussen van touw omheen, aan beide kanten één, en langzaam zonk de mooie Anka in de aarde.

Toen de kist beneden aankwam, voelde Branko dat als een klap. De meisjes kwamen rond het graf staan en wierpen bloemen en aarde op de kist. Ook de pastoor maakte nog een keer een zegenend gebaar. Toen ging hij met Jossip en Gorian terug naar de stad.

Iedereen verliet het kerkhof. De meisjes deden voor de poort hun sluier af, droogden hun tranen en poederden hun neus. Ook Elena,

Rista, Pacic en zijn knecht gingen weg. Alleen de oude Stojana en Branko bleven achter.

Branko, die de hele tijd dapper zijn tranen had ingehouden, hoorde en zag nog steeds niets en wilde ook niets horen. Pas toen de zware kluiten aarde op de kist vielen, kwam hij een beetje tot zichzelf. Nu lag zijn moeder daar dus onder. Hij voelde de tranen opnieuw in zijn ogen opwellen en snikte weer.

Stojana pakte zijn hand. ‘Kom,’ zei ze, ‘wij zijn de laatsten.’

Bij de poort sloeg de oude vrouw de weg naar de stad in, maar Branko bleef staan. Hij wilde nu niet naar de stad. ‘Ik ga naar zee,’ zei hij.

Moeder Stojana legde haar hand boven haar ogen en keek hem na. ‘Vergeet niet straks naar Pletnic te gaan,’ riep ze nog. ‘Hij wil zijn jas terug hebben.’

De jongen knikte. Even later was hij achter de muur van het kerkhof verdwenen.

Branko liep over een door heggen ingesloten stukje land waar tarwe en geurige lavendel groeiden en klom door de doornstruiken. Toen kwam hij op de brede oneffen en stoffige straatweg die met vele bochten langs de kust van Senj naar Fiume liep. Hij stak de weg over, waarbij het stof als meel aan zijn voeten bleef kleven, draafde nog honderd meter verder en kwam daarna bij een hoge rots die bezaaid was met brem en jeneverbessen. Aan weerskanten groeiden hoge vijgenbomen. Vanwaar hij stond op de uitgelegde stenen had hij zo het water in kunnen lopen. Je kon er tot op de bodem zien, zo schoon en helder was de zee hier.

Branko ging zitten, sloeg zijn benen over elkaar, liet zijn hoofd op zijn handen rusten en keek over het water. Rechts lag het eiland Krk. Van deze kant gezien was het eiland één langgerekte kale rotsmassa die van Senj tot Fiume reikte. Van zee uit gezien was het een lieflijk eiland met veel dorpjes, olijven-, perzik- en abrikozenbomen, vissershutten, villa's en een prachtig strand. Links lag het eiland Rab: grijs, klein en minder indrukwekkend dan het eiland

Krk. Daartussen was de zee. Er stak een briesje op. Dat kwam van de eilanden af en bracht de blauwe watervlakte in beweging, zodat er plotseling honderden witte schuimkopjes op kwamen.

Er vloog een meeuw boven de zee. Hij daalde op het water en steeg meteen daarna weer op. Toen bleef hij tegen de blauwe lucht staan, als een opgeprikte vlinder. Branko keek omhoog. Wat was die vogel alleen daarboven! Net zo alleen als hij. En plotseling kreeg de grote jongen weer tranen in zijn ogen.

Branko had op het ogenblik niet eens een vader. Het duurde vaak een of twee jaar voordat de lange slanke Milan, met zijn dikke zwarte krullenbos en zijn stralende ogen, weer in de havenstad opdook. Hij kwam meestal met een schip, maar soms ook te voet langs de oude weg van Fiume of langs het pad dat in haarspeldbochten van de bergen naar beneden kronkelde. Maar zelfs als hij opdook, bleef hij nooit lang. Branko werd van zijn droevige gedachten afgeleid door een hevige windvlaag, die van over zee leek te komen en de panden van Pletnic' jas liet wapperen. Hij hield op met huilen, veegde zijn gezicht af en dacht ernstig na.

Hij had zijn vader nu vijfmaal gezien. De eerste keer toen hij twee jaar was, daarna op zijn derde, zesde en negende jaar, en de laatste keer was zijn vader precies op zijn verjaardag gekomen. Milan Babitsj ging altijd eerst naar het cafeetje van de dikke Pletnic, speelde een lied en dronk er een glas rode wijn. 'Milan is er weer! Hij speelt viool bij dikke Pletnic!' ging het dan als een lopend vuurtje door de stad.

Curcin liet zijn deeg staan en kwam naar het café; Brozovic verontschuldigde zich bij zijn klanten om Milan te kunnen horen; de schoenmaker wierp de laarzen waaraan hij bezig was in een hoek en haastte zich ook naar Pletnic. Tomislaw, de smid, kwam met zijn knechten, de oude Jossip bleef voor de deur staan, net als de pastoor of dokter Skalec als ze toevallig voorbijkwamen, en iedereen luisterde naar Milan.

De kooplui vertelden het hun klanten, de marktvrouwen de dienstmeisjes, en nog vóór alle kerken het middaguur hadden geslagen, wisten ze ook in de tabaksfabriek dat Milan er weer was, en vertelden het aan de mooie Anka.

Dan schoof zijn moeder de fijngesneden tabak opzij die voor haar lag opgehoopt, deed haar werkschort af, plukte een paar rozen van een heg en ging Milan zoeken. Nee – Branko lachte opeens door zijn tranen heen – eerst zocht ze hém. Branko wist het nog heel goed; zijn moeder haalde hem uit de hoek waar hij toevallig speelde, waste zijn gezicht, hals en handen, daarna kreeg hij een kiel aan en pas dan gingen ze samen zijn vader zoeken. Maar Milan was allang niet meer bij Pletnic. Hij trok door de straten van Senj, speelde in Hotel Adria iets voor Marculin, in Hotel Nehaj voor de gasten, bij de burgemeester voor doctor Ivekovic, in Hotel Zagreb voor de weduwe, of in een van de kleine wijnhuizen achter de kathedraal voor de boeren en houthakkers. Voor iedereen moest hij iets spelen, daarna dronken ze allemaal een glas wijn of brandewijn met hem en heetten hem zo hartelijk welkom als een verloren zoon.

‘Milan!’ riep zijn moeder, als ze hem eindelijk gevonden had. ‘Anka!’ antwoordde zijn vader dan en hij nam haar in zijn sterke armen. De kleine Anka verdween er bijna in. Daarna moest Branko zich laten zien en bewonderd worden. ‘Zo,’ zei Milan, ‘dus jij bent Branko. Hij wordt al een hele kerel. Zie je wel: haar, handen en ogen, sprekend zijn vader.’ Dan tilde hij Branko op en zoende hem op zijn wangen en zijn mond.

In het begin was Branko bang geweest voor de grote man met de zwarte baard die hem opgetild had en hoog in de lucht liet zweven. De eerste keer had hij gehuild, maar zijn vader wreef met de prikbaard over zijn wangen, kietelde hem en lachte hardop, zodat Branko mee moest lachen.

De laatste keer had zijn vader hem gevraagd: ‘Kun je al een viool vasthouden?’ en Branko voorzichtig de zijne in handen gedrukt.

Vasthouden kon Branko de viool wel en ook aan de dunne snaren trekken of er met de strijkstok overheen gaan, maar verder kon hij nog niets.

‘De rest zul je nog wel leren,’ troostte zijn vader hem. ‘Kom nu maar mee.’

Ze gingen alle drie naar een café en Branko kreeg zoete wijn, kleverige stroopwafels, suikerballetjes en hier en daar weer een zoen. Daarna gingen ze naar Brozovic en het spitse mannetje, dat Branko anders niet kon zien zonder hem af te snauwen, bediende Milan uiterst beleefd. Branko mocht zijn versleten kiel uittrekken en kreeg een nieuwe; zijn kapotte broek, die hem te klein was geworden, mocht hij ook wegdoen en Brozovic zocht een grotere en mooiere uit. De laatste keer had hij ook een gekleurde muts, een riem en een mes gekregen.

Een paar uur lang ondervond Branko hoe fijn het was om een vader te hebben, en dan nog wel een vader die door iedereen bewonderd werd en met de hele stad een glas wijn moest drinken.

Maar de pret duurde nooit langer dan een paar uur en al gauw zag Branko zijn moeder ook niet meer. Ze was niet op de tabaksfabriek en ook niet bij haar vriendin. Nee, waar hij ook zocht en naar haar vroeg, ze was verdwenen alsof de wind haar weggewaaid had.

Een paar weken lang was ze met zijn vader onderweg en genoot van het vrije onbezorgde leven. Zijn vader speelde in een café of op een dansfeest en dan trokken ze weer verder, sliepen onder de blote hemel, aten wat ze vonden of kregen en baadden in zee.

Branko zocht nooit lang naar zijn moeder. Hij vergat dat hij een moeder had, ging weer naar zijn vriendjes en pronkte met de nieuwe spullen die hij van zijn vader had gekregen. In plaats van zijn moeder gaf Elena hem een stuk brood of gedroogde vis of een bord soep. En als hij dan nog honger had, was er in Senj altijd wel iets eetbaars te vinden: een augurk, tomaten, een appel. Je moest alleen oppassen dat Begovic je niet snapte.

De laatste keer was zijn moeder heel bleek en smalletjes teruggekomen; ze was moe en hoestte.

Elena vroeg: 'Wat heb je, Anka?'

Ze lachte. 'Och, niets. Het was koud onder de bomen. Dat gaat wel weer over.'

Het ging niet meer over. Dokter Skalec, die altijd grapjes maakte en kandij kauwde, trok een bedenkelijk gezicht. Zijn moeder mocht niet meer naar de tabaksfabriek en moest in bed blijven.

Maar het ging in bed ook niet over. Zijn moeder hoestte steeds erger en op een dag kreeg ze een bloedspuwing.

Nu was ze dood en lag ze in de zwarte kist op het kleine kerkhof. De meisjes hadden aarde op de kist geworpen en zijn vader wist er niets van. Waar zou hij zijn?

Waarschijnlijk speelde hij ergens viool, lachte, was vrolijk en vermoedde niet dat Anka gestorven was en dat Branko alleen op de rots aan zee zat.

De jongen sloeg de handen voor zijn ogen, wierp zich languit op de witte stenen en huilde.

Toen zag hij plotseling zijn vader en hoorde ook de viool, hij hoorde elke toon. En was dat zijn moeder niet die achter hem aanliep? Natuurlijk, ze was het. Ze liep vlug, steeds vlugger. Ze haalde zijn vader in, sloeg haar armen om zijn hals en daarna gingen ze samen verder.

Ze liepen door een breed dal. De amandelbomen bloeiden en het rook er naar tijm en lavendel. Branko keek hen na. Zijn moeder stak haar armen in de lucht, zoals ze vaak deed wanneer ze heel gelukkig was, en zijn vader speelde Branko's lievelingsmars. Branko was blij. Al zijn verdriet en zorgen vielen van hem af. Zijn moeder zag er ook niet meer ziek uit, ze was weer helemaal de mooie Anka van wie hij hield, in plaats van de magere, bleke vrouw die hem aan het huilen had gemaakt.

De jongen huiverde. Hij wreef zijn ogen uit. Had hij geslapen?

Was alles maar een droom geweest? Hij ging rechtop zitten en keek om zich heen. Het was intussen bijna donker geworden. De golven hadden een groenzwarte kleur gekregen. Meer naar het zuiden waren ze rood, want de zon, die juist achter de bergen verdween, weerkaatste nog als een lichte vuurgloed op de schuimkoppen. Branko had zoiets nog nooit gezien. Het water brandde!

Er kwam een schip dichterbij de kust. Het zag eruit als een reusachtige vis die met zijn schitterende ogen uit de gloeiende diepte was opgestegen en nu langzaam en voorzichtig over het brandende water zwom.

Branko huiverde nog erger. Dat kwam door de 'bora': een kille, droge en gevaarlijke wind die elke avond vanuit zee vaak als een storm over het land woedde, alles liet verdorren en de bloemen en bomen knakte. Iedereen was bang voor de bora: de boeren, de houthakkers en de vissers.

Branko sprong overeind, want hij had de oude Stojana beloofd nog naar de dikke Pletnic te gaan. Ja, hij moest afscheid nemen van zijn rots, van de zee, van het gezicht van zijn moeder en van de gestalte van zijn vader.

Hij liep weer langs het kleine kerkhof. Er staken een paar kruisen en een Madonnabeeld boven de muur uit, maar Branko ging niet meer naar binnen. Nee, hij had daar niets meer te zoeken. Het was niet zijn moeder die daar in dat donkere graf tussen de zwarte planken lag. Ze had het gewoon niet langer kunnen uithouden in de kleine kamer; ze was haar Milan tegemoet gelopen en zwierf nu met hem ergens door de wereld.

Boven bij de stadswallen kwam Branko door een laag poortje in de straten, die hier nog smaller waren dan beneden aan het water. Even later was hij bij de Sint-Franciscuskerk. Het café van Pletnic was daar vlakbij. Het lange smalle en niet al te hoge vertrek was helder verlicht. Branko ging naar binnen. Pletnic en zijn vrouw hadden een glaasje brandewijn voor zich staan. Jossip was er ook en nog twee andere oude mannen. Achter hen, tegen de vochtige

witgekalkte binnenmuur, zaten moeder Stojana en Elena aan een tafeltje.

‘Goedenavond,’ groette Branko.

‘Ha, daar hebben we de deserteur. Is mijn jas nog heel?’ Pletnic kwam achter het buffet vandaan, trok de jas van Branko’s schouders en hield hem tegen het licht.

‘Ik heb er niets mee gedaan,’ antwoordde Branko.

‘Dat is je geraden ook. Ik heb hem vijftig jaar lang zuinig bewaard.’

‘Waar moet de jongen nu blijven?’ vroeg Jossip.

Pletnic keek op. Hij voelde wel dat hém die vraag werd gesteld. ‘Weet ik het?’ bromde hij.

‘Hè.’ De koster streek over zijn baard. ‘Hij had tot nu toe toch een bed bij zijn moeder?’

Pletnic kromde zijn rug als een boze kater. ‘Tot nu toe wel, maar vanaf dit ogenblik niet meer. Anka was mij nota bene nog twee maanden huur schuldig.’

‘Maar het bed is toch zeker nog vrij?’ vroeg de koster hardnekkig verder.

‘Dat was vanmiddag alweer bezet,’ mokte de dikke. ‘Er is een vriendin van Elena bij haar ingetrokken.’

Elena knikte. ‘Ja, ik durf niet alleen in die kamer te wonen.’

‘Maar de jongen moet toch ergens blijven?’ De oude Jossip nam een slokje uit het glas dat voor hem stond.

Het was even stil in het cafeetje. Iedereen keek naar Branko, en Branko keek verwonderd terug. Hij had er nog helemaal niet over nagedacht waar hij vannacht moest slapen. Ja, nu zijn moeder weg was, had hij ook geen bed meer. Zijn blik bleef op de dikke Pletnic rusten.

Pletnic’ rug werd nog krommer. ‘Kijk mij niet zo aan,’ mopperde hij luid. ‘Ik heb niets weg te geven.’ Toen keerde hij zich naar de anderen. ‘Laat die schooier van een Milan dan ook zelf voor zijn kind zorgen.’

‘Zo,’ klonk de schorre stem van Stojana uit haar hoekje. ‘Is Milan nu ineens een schooier? Gisteren was hij nog je beste vriend.’

‘Gisteren,’ bromde Pletnic. ‘Gisteren is wat anders, toen kostte het mij nog geen geld.’

‘Is de kamer waar hij eergisteren geslapen heeft ook niet meer vrij?’ vroeg Elena.

Pletnic schudde het hoofd. ‘Daar is vanmorgen een houthakker in gekomen.’

‘Hij heeft toch nog een grootmoeder?’ merkte de vrouw van Pletnic achter het buffet vandaan op. Ze stak haar hoofd, dat er meer dan ooit uitzag als een gedroogde peer, met een ruk naar voren.

Pletnic sloeg zich op zijn vette heupen. ‘De oude Kata!’ Hij was echt blij dat zijn vrouw daaraan had gedacht.

Jossip trok een gezicht. ‘Daar komt de jongen ook niet bepaald in het paradijs.’

‘Een dak boven je hoofd is beter dan helemaal niets.’ Pletnic boog zich over Branko heen. ‘Weet jij waar je grootmoeder woont?’

Branko schudde zijn hoofd.

Pletnic legde het hem uit. ‘Je moet de markt oversteken en dan de berg opgaan. Drie- tot vierhonderd meter voorbij de tweede berg links zul je haar huisje vinden. Maar ga wel nu meteen, voor het helemaal donker is.’

Na die lange redevoering kwam Pletnic achter zijn buffet vandaan en pakte Branko bij de hand. En voor de jongen het goed en wel besepte, nog voor hij afscheid had kunnen nemen van Elena of van de andere gasten, had de dikke hem al op straat gezet. Pletnic gaf hem nog een duwtje. ‘En nu opgemarcheerd. Zorg ervoor dat je niet te laat komt, anders is de oude vrouw al naar bed.’